"90 YILDAN SEÇMELER,,

Tarih Köşesi

MATBAACILIKTA MÜHİM SİMALAR

Karınca Postası
Karınca,
Mayıs 1946, Sayı: 113, S. 32.

Yazan: Bedia ÇOBANOĞLU

On beşinci yüzyıl hakikaten büyük bir devirdir. Bu devirde insanlarda hakikati bulma merakı başlamıştı. Papazlar tüy kalemleriyle küflü bir felsefe ve ruh boğucu bir etoloji'yi hararetle kopya ediyorlar, karanlık hücrelerinde Allaha ibadet ettikleri zaman kitap yazıyorlardı ve bu kitaplar bittiği zaman elle yazıldığı için pahalı, büyük, göz yorucu ve miktar itibariyle de ancak bir kaç kişinin alabileceği kadar az oluyordu.

Acaba matbaanın Gutenberg tarafında icadından evvel insanlar, kitap basmak imkânına sahip değiller miydi? Çok eskiden Çinliler tahtadan harfler yaparak yan yana diziyorlar ve kitap basabiliyorlardı. Fakat tüy kalemlerin hışırtısını dinleyen Avrupa soruyordu: Bunun daha iyi bir usulü yok mu? Kim biliyor? Elbette daha başka ve daha çabuk bir usul vardır.

Güney Hollanda'nın kanallar arasında yayılmış Flaarlem kasabasında gülen oynayan çocuklar kim derdi ki, ulema Coster'in yaptıkları üzerinde ancak beş asır sonra düşünecek ve hakikat çıkarmağa uğraşacak.

Lourens Jasnzoon Coster nazik ve neşeli bir hancıydı. Bütün çocuklar tarafından sevilirdi. Bir gün Coster çocuklarıyla kasabanın civarındaki ormanda bir piknik yapar. Çocuklarını eğlendirmek için tahtadan harfler keser ve bu harfleri mürekkep yerine bilmediğimiz bir şeye batırarak kâğıda basar. Çocukların bundan ne kadar hoşlandığını tahmin edersiniz.

Coster kendi kendine sorar: acaba çocuklara yaptığım şu eğlencenin içinde bir fikrin tohumu saklı değil Müteharrik kartlar; Neden olmasın? Siz basıcılar papazlarla yarış edeceğiz diye bütün gayretinizi ve vaktinizi bir sayfa tabetmekle israf etmiyor musunuz? Bir sayfa bastıktan sonra da kalıbınız artık bir işe yaramıyor. Hâlbuki benim müteharrik harflerimle, Coster o akşam yatağına yattığı zaman aklından böyle şeyler geçiriyordu.

İşte bu zeki ve şen hancı inceden inceye düşünüyor, tecrübeler yapıyor ve çelikten bir kalıp meydana getiriyor. Bu surette Avrupa tarihinde ilk matbu kitabı çıkarıyor. Bu hadise hangi tarihte olmuştur? Bazıları 1420 1428 bazıları da 1440 1446'da olduğunu söylüyorlar. Bu tarih her ne olursa olsun Avrupa, Onbeşinci Yüzyılın ortalarında müteharrik harflerle basılan ilk kitabı verdi.

Almanya'nın Ren nehri üzerindeki Mainz şehrinden: Bu şeref hiç bir zaman Haarlem'e gidemez. Bu Mainz'e Johann Gutenberg'imize aittir. Bunun doğru olduğunu ispat için Mainz halkı 1398 senesinde doğan Gutenberg şerefine muhteşem bir merasim yapıyor. Bu fikri Nlainz mi Haarleaş'den yoksa Haarlem mi Nainz'den çaldı? Acaba Lourens janszoon Coster isminde bir adam yok muydu? Yoksa Gutenberg bir matbaacı mı değildi? Hakikate aşık olan insanlar bunu araştırsınlar.

Muhakkak olan bir şey varsa o da matbaacılığın Mainz'de inkişaf ettiğidir. Bu inkişafta Gutenberg'inde eli olduğu muhakkaktır. Gutenberg'in yaşadığını ve Mainz ile Strassburg sokaklarında azametle yürüdüğünü kimse inkâr edemez. Arasıra kazandığı bol para ile çok miktarda şarap alır ve içerdi. İyi bir adamdı. Kolaylıkla arkadaş edinir ve çabuk da kaybederdi. Sert tabiatlı, münakaşacı ve ketum bir adamdı. Fakat kendini içkiye veren Gutenberg günün birinde borç almağa başlar ve borçları ödeyemeyince de arkadaşları yavaş yavaş uzaklaşır. Günün birinde de mahkemeye düşer. Borçlarını ödeyecek parası olmadığından aletlerini alırlar. Bu vaziyet ona güzel rüyalarından alarak fakirliğe ve istikbalin karanlıklarına gömerek Mainz'in kayıtları arasından ismini yok eder. İşte bunun içindir ki, öldüğü tarih bilinmiyor.

Gutenberg'in bastığı eserlerin hepsi Lâtince yazılmış dini kitaplardır. İngiltere'ye matbaacılığı ilk götüren William Caxton (1412?-1492?) yalnız dini eserler değil hikâyeler de bastı. 1492'de öldüğü tahmin edildiğine göre tam Kolomb'un Amerika'yı keşfettiği tarihe rastlar. Muhakkak ki, Amerika'nın keşfinden çok daha mühim olan matbaacılığın icat ve inkişafını medyum olduğumuz bu büyük adamlar insanlık tarihinde hiçbir zaman unutulmayacaklardır.

Hikâye

ALLÂME

Karınca Postası
Karınca,
Mayıs 1946, Sayı: 113, S. 45-48.

Yazan: W. Somerset MAUGHAM

Çeviren: Bedia ÇOBANOĞLU

Max Kelada'yı daha tanımadan kendisini sevmemeğe hazırlandım. Harp henüz yeni bitmiş olduğundan deniz yolcuları pek çoktu. Vapurlarda bir kamara bulmak o kadar güçtü ki, artık acenteler ne verirlerse ona razı olmak lazımdı. Hususi bir kamaradan ümit yoktu.

Bana sadece iki yataklı bir kamara verildiğinden pek sevinmiştim. Fakat öbür yatağın sahibinin adını duyduğum zaman yüreğim oynadı. Bu bana gecenin temiz havasını şiddetle men eden sıkıca kapatılmış lumbarlar telkin ediyordu. Her hangi bir insanla on bört gün aynı kamarada kalmak haddizatında hoş bir şey değildi. San Francisco'dan Yokohama'ya gidiyordum, fakat yolcu arkadaşlarımın adı Smith veya Brown olsaydı bu kadar ümitsizliğe düşmeyecektim.

Vapura girdiğim zaman Mr. Kelada'nın valizlerini kamaraya yerleşmiş buldum. Bu manzara hiç hoşuma gitmedi. Üzerlerinde birçok etiketler vardı, hem de gardrob bavulu muazzam bir şeydi. Traş takımlarını açmış ve lâvabonun camı ün erinde Kotinin saç suyu, Kotinin kolonyası, Kotinin briyantini dizilmişti.

Tarağı fırçası da fildişinden yapılmış ve üzerlerinde altın markaları vardı. Kendisini daha görmeden arkadaşıma karşı içimde bir antipati uyanmıştı. Salona giderek bir deste oyun kâğıdı getirttim ve fal açmağa başladım. Daha kartları masaya dizdim dizmedim bir adam yanıma gelerek benim filân adında bir adam olup olmadığımı sordu. Arkasından da inci gibi bir sıra dişlerini göstererek:

- Ben Mr. Kelada'yım, dedi ve yanıma oturdu.

- A, evet. Zannederim kamara arkadaşıyız.

Talih buna derler. Bu zamanlarda kiminle ayni kamaraya düşeceğinizi bilmezsiniz Sizin İngiliz olduğunuzu duyduğum zaman pek sevindim. Böyle yolculuklarda biz İngilizler bir arada olmamız ne iyi değil mi?

- Siz İngiliz misiniz? Diye bir pot kırdım. Tabi, beni Amerikalı mı zannettiniz? İliğime kadar İngiliz'im. Sözünü ispat için de cebinden pasaportunu çıkararak gözlerimin önünde salladı. Kral Jorj'un böyle acayip tab'aları da varmış. Mr, Kelada kısa, metin yapıtı, taze traşlı ve esmerdi. Etli ve kıvrık bir burnu ile büyük, parlak ve nemli gözleri vardı. Uzun ve yumuşak saçları dalgalıydı. Hiç İngilizceye benzemeyen bir feraset ve mebzul jestlerle konuşuyordu. Pasaportu iyice tetkik edilecek olsa, Mr. Kelada'nın İngiltere'de hiç görülmeyen başka ve daha mavi bir alma altında doğmuş olduğunun meydana çıkacağından tamamıyla emindim.

- Ne içersiniz? diye sordu.

- Şüphe ile yüzüne baktım. İçki yasak olduğundan vapurda hiç bir içkinin bulunmadığını biliyordum. Susadığım zaman limonatayı mı yoksa gazozumu daha az sevdiğimi bilmiyorum, fakat Mr. Kelada şarkvari bir tebessümle yüzüme bakarak;

- Söyleyin, dedi. Viski ile soda mı, yoksa yoksa martini mi?

Pantolonunun arka ceplerinin her birinden birer şişe çıkararak masanın üzerine koydu. Martiniyi tercih ettiğimi söyleyince kamarotu çağırıp bir kaç bardakla bir kâse buz ısmarladı.

- Güzel bir kokteyle, dedim.

- Bu içkilerin geldiği yerde bunlardan daha pek çok var. Vapurda tanıdıklarınız varsa kendisinde dünyanın bütün içkileri bulunan bir arkadaşınız olduğunu söyleyin.

Mr. Kelada çok konuşkandı. New York'dan, San Francisco'dan konuştu, Tiyatrolardan sinemalardan, politikten bahisler açtı. Çok vatansever bir insandı. Kendisi bana hiç yabancı gelmiyordu. İsmin başına öyle bir Mr. Koyuşu vardı ki, bir yabancı olduğu derhal anlaşılıyordu. Beni kendisine alıştırmak için gayet samimi muamele ediyordu. Mr. Keladay'ı katiyen sevemiyordum. Yanıma geldiği zaman oyun kâğıtlarını bir kenara bırakmıştım, fakat şimdi konuşmamızın uzun sürmesinden istifade ederek kâğıtları tekrar elime aldım ve oyununa devam ettim.

Mr. Kelada *" Üçlü dörtlünün üstüne"* diye karıştı. Fal açarken çektiği kadın ne olduğunu daha kendisi görmeden başka birisinin onu nereye koyacağını söylemesi kadar bir insanı kızdıran bir şey olamaz.

- Oluyor, oluyor. Onlu valenin üstüne Hiddet ve nefretle oyunu bitirdim. Sonra kâğıtları yakaladı.

- Kâğıt oyunlarını sever misiniz?

- Hayır, nefret ederim.

- Öyle ise, bakın. Size bir tane göstereyim.

Üç tane birbiri arkasına gösterdi. Sonra yemek salonuna gidip kendime bir yer ayırtacağımı söyleyerek ayrılmak istedim. Fakat o;

- Her şey hazır, dedi. Ayni kamarada olduğumuzdan yemekte de ayni masada olmamızın iyi olacağını düşünerek yer ayırttım.

Mr. Kelada'yı katiyen sevemiyordum. Onunla sadece aynı kamarada bulunmak ve günde üç defa ayni masada yemek yemekle kalmıyor, aynı zamanda güvertede onsuz yalnız başıma yürüyemiyor ve kendisini yanımdan uzaklaştırmak imkânını da bulamıyordum. O da istenilmediğinin hiç farkına var mı yor, kendisinin başkalarını sevdiği kadar, başkalarının da kendisini sevdiğini zannediyordu. Bu vaziyete o kadar kızıyordum ki evimde olmak ve merdivenlerden aşağı onu bir tekme ile yuvarlayıp dışarı atmak ve kapıyı da üzerine kapatıp istenilmeyen bir ziyaretçiye nasıl muamele edildiğini göstermek istiyorum. Her yere burnunu sokabiliyordu.

Üç gün içinde vapurdaki bütün insanları tanımıştı. Her şeyi idare ediyordu. Oyunlar, müzayedeler tertip ediyor, sporlarda birinci gelenlere verilecek mükâfat için para topluyor, golf müsabakaları, konserler verdiriyor ve kostümlü balolar tertip ediyordu. Her yerde ve her zaman hazırdı. Muhakkak ki, vapurda en nefret edilen insandı. Hepimiz ona Allâme ismini vermek ve yüzüne kar şı da bu ismi söylemekten çekinmiyorduk. Kendiside bunu bir iltifat olarak kabul ediyordu. Fakat en çok yemekte tahammülfersa bir hal alıyordu.

O zamanlarda bir saat gevezeliğine mahkûmduk, Samimi, şen, konuşkan ve münakaşacı halleri vardı. Her şeyi her hangi bir insandan daha iyi bilirdi. Bunun sözlerine uymamak demek kendini beğenmişliğine beyhude bir tecavüz demekti. Bir mevzu ne kadar ehemmiyetsiz olursa olsun sizi de kendi fikrine tabi kılıncaya kadar o mevziden ayrılmıyordu.

Kendisinin de nihayet bir insan olduğunu ve hata yapabileceğini aklından bile geçirmiyordu. 0 her şeyi bilen insandı. Vapur doktorunun masasında oturuyorduk. Her şey Mr. Kelada'nın istediği gibi olacaktı, çünkü doktor tembel ve soğuk bir şekilde lakayttı, fakat bizimle beraber aynı masada oturan Mr. Ramsay vardı ki, ona karşı doktor böyle değildi. Münakaşa ettikleri şey bitmez tükenmez bir mevzuuydu ve doktor da Mr. Kelada gibi mütehakkimdi.

Ramsay Amerikan Konsoloshanesi memurlarındandı ve Kobe'ye tayin edilmişti. Aslan Orta Garplı, iri yarı ve göbekli idi. Bir seneden beri New York'da bıraktığı karısını almak için tayyare ile New York'a gitmiş ve şimdi de yeni vazifesine başlamak üzere dönüyordu.

Mrs, Ramsay ufak tefek ve çok güzeldi. Hoş halleri ve her şeyi iyi gören bir mizacı vardı. Konsoloshane memurlarının aldıkları maaş pek az olduğundan Mrs. Ramsay'ın elbiseleri basitti, fakat o bu basit elbiseleri kendisine yakıştırmasını biliyor ve güzelliği ile seçilebiliyordu.

Eğer kendisinde bu günlerde her kadında görülmeyen bir hususiyet olmasaydı dikkatini çekmeyecekti. Mahcup ve mütevazı olduğu bu bakışta anlaşılıyordu. Bu meziyet bir palto yakasındaki çiçek gibi, onun da gözlerinde parlıyordu.

Bir akşam, yemekte muhavere tesadüfen inci bahsine döküldü. Son zamanlarda gazetelerde kurnaz Japonların yaptıkları yalancı inciler hakkında birçok yazılar çıkıyordu. Doktor bu incilerin çar naçar hakikilerinin kıymetini düşürdüğünden bahsetti. Yeni olmalarına rağmen pek iyiydiler, yakında muhakkak kusursuz olacaklardı.

Mr. Kela'da adeti veçhile bu mevzuda hücum etti, inciler hakkında bilinecek ne kadar şey varsa

bize hepsini anlattı. Mr. Ramsay'ın bu mevzu hakkında bir şey bilmediğine kaniim, ama bu adamla atışma fırsatını kaçırmak istemediğinden olacak ki bir kaç dakika içinde kızışmış bir münakaşanın ortasında idik. Mr, Kelada'yı evvelden şedid ve selis olarak görmüştüm amma şimdiki kadar değil. Nihayet Ramsay'ın söylediği şey canını o kadar yaktı ki, masaya yumruğunu indirerek bağırdı.

Ben ne söylediği biliyorum hatta Japonya'ya sırf bu iş için. Japon incileri için gidiyorum. Ticaret yapıyorum ve bu işte hiçbir adam yoktur ki, benim dediğimin aksini söyleyebilsin.

Dünyadaki en iyi incileri bilir ve tanırım. Bilmediğim bir şey varsa, o da bilinmeğe değer bir şey olmadığındandır. Bu bizim için yeni idi, zira Mr. Kelada bütün gevezeliğine rağmen işinin ne olduğunu bize söylememişti. Sadece müphem bir surette Japonya'ya bir iş yapmak üzere gitmekte olduğunu biliyorduk. Masanın etrafındakilere muzafferane baktı.

- Benim gibi bunları gözünün ucuyla tanıyan bir mütehassıs olmasa Japonlar dünyada yalancı inci yapamazlar. Mrs. Ramsay'in boynundaki bir dizi inciyi göstererek ilâve etti.

- Bana inanınız, Mrs. Ramsay. Bu boynunuzdaki inciler kıymetinden hiç bir zaman bir kuruş bile kaybetmez.

Mrs. Ramsay, mahcubiyetinden kızararak incilerini elbisesinin yakası altına sakladı. Ramsay öne doğru eğildi. Hepimize şöyle bir baktı ve gözlerinden bir tebessüm geçti.

- Mrs, Ramsay'in bu incileri çok güzel değil mi? dedi.

Mrs. Kelada;

- Onların hemen farkındayım, dedi. Daha görür görmez içimden işte inci buna derler dedim.

- Bunu ben almadım, amma acaba fiyatı nedir, dersiniz?

- Bunlar ticarette on beş bin dolardan aşa değildir. Amma büyük, tanınmış bir mağazadan alınmışsa otuz bin dolar verilmiştir.

Ramsay çirkin bir surette tebessüm etti.

Mrs. Ramsay bu diziyi New York'da alelade bir mağazadan on sekiz dolara aldığını duyarsanız acaba çok mu hayret edersiniz?

Mr. Kelada kıpkırmızı kesildi.

- Saçma, saçma, dedi. Bu hem hakiki hem de şimdiye kadar gördüğüm en güzel bir dizi.

- Bunun için bahse girer misin? Bu taklittir. Aksine ispat edersen sana yüz dolar veririm.

- Pek ala.

Mrs. Ramsay: Nasıl olur, Elmer? dedi. Emin olduğumuz bir şey üstünde bahse girilir mi?

Dudaklarında bir tebessüm belirmiş ve sesi de yavaşça alçalmıştı. Kocası cevap verdi:

- Bahse girilmez mi? Bu kadar kolaylıkla yüz dolar kazanmak fırsatı elime geçerde onu hiç kaçırır mıyım?

- Amma nasıl ispat ederiz? Bu bahsi uzatmağa değmez.

Mr. Kelada;

- şu inciyi elime verin bir bakayım, dedi. Eğer yalancı ise size derhal söylerim ve yüz doları da kaybederim.

- Çıkar karıcığım, ver efendiye görsün, istediği kadar da baksın.

Mrs. Ramsay bir an tereddüt etti. Sonra incinin kancasına elini götürerek:

- Açamıyorum, dedi. Mr. Kelade artık sözüme inansın.

Müessif bir hadisenin vaki olacağına dair içimde ani bir şüphe uyandı, fakat söyleyecek bir söz bulamıyorum. Ramsay yerinden fırladı.

- Ben açarım, dedi.

Mr. Kelada'ya inciyi verdi. O da cebinden bir pertavsız çıkararak incileri iyice tetkik etti. Esmer, çizgisiz yüzüne muzaffer bir tebessüm yayıldı. İnciyi geri verdi. Tam söz söyleyeceği sırada ansızın Mrs. Rarnsay'ın gözleriyle karşılaştı. Mrs. Ramsay'in yüzü bembeyaz kesilmişti, neredeyse bayılacaktı. Mr. Kelada'ya dehşetle açılmış gözlerle bakıyordu. Sanki bu gözler meyusane yalvarıyordu. Bu o kadar sarihti ki, kocasının bunu fark etmeyişine hayret ettim.

Mr. Kelada;

- Yanılmışım, dedi. Çok iyi taklit edilmiş. Pertavsızımla bakar bakmaz hakiki olmadığını anladım. Doğru, bunlar ancak on sekiz dolar eder.

Para cüzdanından yüz dolar çıkarıp bir kelime bile söylemeden Mr. Ramsay'e verdi.

Mr. Ramsay parayı alarak;

- Bu sana bir ders olsun, aziz dostum, dedi. Bir daha böyle bilmediğin şeyler üzerinde ısrar etme.

Mr. Kelada'nm ellerinin titrediğini gördüm. Bu hikâye bütün vapur halkına yayıldı ve o akşam zavallı Kelada birçok alaylara maruz kaldı. Mr. Kelada mükemmel bir muzipliğe uğramıştı, Fakat Mrs, Ramsay de kamarasına bir baş ağrısıyla çekildi.

Ertesi sabah erkenden kalkarak traş olmağa başladım. Mr. Kelada yatağında uzanmış sigara içiyordu. Ansızın bir kâğıt hışırtısı duydum ve kapı altından bir zarf itildiğini gördüm. Kapıyı açtığımda meydanda kimse yoktu. Eğilip zarfı aldığım zaman üzerinde siyah mürekkeple Mr. Max Kelada yazılı idi. Zarfı kendisine verdim.

- Bu da kimden? diyerek zarfı açtı ve o!.. diye hayret etti. Zarfın içinden bir mektup değil yüz dolarlık bir kağıt para çıkardı. Bana baktı ve tekrar yüzü kızardı. Zarfı küçük küçük parçalara yırtarak bana uzattı:

- Lütfen bunları lumbaradan atar mısınız? dedi.

Dediğini yaptım ve tebessümle yüzüne baktım.

- Hiç kimse aptal yerine koymak istemez, dedi.

- İnciler hakiki miydi?

- Eğer benim bu kadar güzel karım olsa ben Kobe'de iken onu New York'da bir sene yalnız başına bırakmazdım. Diye cevap verdi.

İşte bu anda Mr. Kelada'ya karşı içimde biraz sevgi uyandı. Para çantasına uzanarak içine yüz doları koydu.

Dikkate Değer Tarihsel Olaylar:

TÜRKLERDE ESKİ TİCARET VE SANAT OLAYLARI - (ŞER'İ MAHKEME SİCİLLERİNE GÖRE)

Karınca Postası
Karınca,
Haziran 1946, Sayı: 114, S. 24-25.

Yazan: Necmettin DiNÇER

Şehir ve kasabaların, her türlü belediye, ticaret ve idare işleri, eskiden Şer'i Mahkemeler tarafından görülürdü Şer'i hükümleri yerine getirmeye ve yürütmeye memur olan kadıların hüküm yetkileri, icra geçerlikleri çok geniş ve hatta bütün yönetsel makamların üstünde idi.

Kadılar, bulundukları yerlerde içtimai bakımdan, halk arasında her çeşit anlaşmazlıkları düzeltirler, suçluları şeriat hükümlerine göre cezalandırırlar, evlenme, boşanma ve geçimlik (nafaka) işlerini görüp karara bağlarlar, ölenlerin kalıt (miras) ve bırakıt (tereke) işlerine bakarlar, vakfa ait işleri yaparlardı.

Ticari durumdan da; her nevi alacak verecek develerin] görürler, mal ve mülk alım ve satımlarını karara bağlarlar, esnaf ve pazar işlerini düzenlerler, köle alım ve satımı ile bunların medeni haklarının verilmesini sağladıkları gibi çarşı ve pazarlarda satılan her türlü yiyecek içecek ve giyecek maddelerini kontrol ve muayene edip bunlara, zaman ve mevsimine göre fiyat ve narh koyarlar. Alışverişte ihtikâr ve yolsuzluklara meydan vermezlerdi.

İdari cihetten de: memleketin siyasal ve yönetsel işleri hakkında padişah tarafından verilen emir ve gönderilen fermanlara göre gereken işleri yapar ve lüzumlu tedbirleri alırlardı. Bu idare ve hüküm şekli Tanzimat'a kadar devam etmiş ve ondan sonra yapılan ıslahat hareketleri sırasında 1867 (Hicri 1284) tarihinde "şehir ve kasabalarda teşkil olunacak belediye meclisleri ve vazifeleri hakkındaki talimatname" ile belediyeye taalluk eden işlerin birçokları, kadılardan alınarak belediyelere verilmiştir.

Biz şimdi bu konu üzerinde yani; Şer'i Mahkemelerince kadılar tarafından görülen ve yapılan ticaret ve sanat işleri ile ilgili bazı olaylardan örnekler vereceğiz; Bu suretle hem tarihi bilgi vermiş ve hem de Türklerin eski idare, adet ve hayat tarzlarını kısmen mütalaa etmiş olacağımızı umarım.

I - Tellalların Çarşıya Gelen Müşterilere Karışması.

Adet olduğu üzere çarşıya gelen müşterileri kendi halinde serbest gezer, istediği ve beğendiği dükkândan alışverişlerini yaparlardı. Bir zamanlar, çarşı tellâlı olan adamlar, esnaftan bazılarıyla sözleşip anlaştığından gelen müşteriyi kendi haline koymayıp yakalayarak doğru onun dükkânına getirip pazar ettirmek suretiyle öteki esnafa haksızlık etmeğe başlamışlardı. Bu suretle müşteriden mahrum kalan diğer esnaf ve dükkâncılar bu hale razı olmayarak mahkemeye başvurmuşlar, dışarıdan gelen müşterilere tellalların karışmamalarını ve eskiden olduğu gibi herkesin nereden

isterse oradan alış veriş etmelerinin kendilerine tembih edilmesini istemişlerdir.

Mahkemece; o zamanın kendisi tarafından bu şikâyet doğru ve haklı görülüp bir daha esnaf işine karışmamaları için tellallara sıkı tembih edilmesine hüküm verilmiştir, Bu olay 1583 (Hicri 991) yılında olmuştur.

2 - Kapan Tamir ve Ayarlanması

Eskiden çarşı ve pazarlarda satılan eşyanın toptan tartılması için kapan denilen yerler yapılmıştı. Buralara konan büyük terazi ve kan, tarlada halkın alacağı ve satacağı şeyler tadılırdı. Bunlar mültezim yani kesenekçilerin eminleri pazarbaşı ve kantar ağası olan adamların idare ve bakımı altında bulunur, ayarları ve tartı taşları daima muayeneden geçerdi.

Bu kapanlardan Ankara'da olan meyve kapanının terazi tablası (Kefe) eskidiğinden zamanın mültezim emini olan Ali bey ile Pazarbaşısı Yahya Çelebi ve bakkal esnafı mahkemeye başvurarak eskiyen kapan tablasının tamirini istediklerinden; mahkemece kararsız ve tarafsız adamlarla kapana gidip muayene edilerek eskimiş ve çürümüş olan terazi kefesinin altına iki tahta mıhlanarak tamir edilmiş ve eskiden konulmuş olan büyük tartı taşı da tartılarak tam yetmiş üç okka gelmiş ve diğer küçük taşlarda tartılıp ayarlanarak vezinleri ve ayarları eskisi gibi tam ve doğru olarak görüldüğü, mahkemece tespit edilmiş ve kayda da geçmiştir. Bu olay 1591 (H. 1000) tarihinde olmuştur.

3 - Tartıların Ayarlanması

Eskiden; çarşı ve pazarlarda alınan ve satılan her çeşit eşya ve yiyecek maddeleri, kesenekçi eminleri, muhtesip (I) pazarbaşılar tarafından daima muayene ve kontrol edilir, tartı, pişme, olgunluk vesaire bakımlardan noksan ve uygunsuz olanlar yakalanarak mahkemeye götürülür, orada kadılar tarafından dinlenerek kayda geçirilir ve satanları cezalandırılırdı. Bunlardan meyveler üzerinde yapılan kontrol işlerinden bir kaç örnek:

A - Durmuş adli yemişçinin, sattığı bir akçalık armudunda yetmiş beş dirhem eksiktir.

B - Seyyid Mehmed'in sattığı bir akçalık üzümde yetmiş beş dirhem eksiklik vardır.

C - Sekiz okka kavun bir akçaya olduğu halde, Mehmet adlı dükkâncı, Ferah adlı adama, beş okkasını bir akçaya satmıştır.

D - Kalecik üzümünün mark'ı beşyüz dirhemi bir akçaya iken Haliloğlu Şaban adlı yemişçi, bir okkasını bir akçaya satmış ve böyle sattığını da ikrar etmiştir.

Bunlar bu surette mahkeme defterine kaydedildikten sonra, o zamanın âdetine ve şer'i hükümlere göre gereği yapılırdı. Bu olay 1583 (H. 991) tarihinde olmuştur.

(1) - Muhtesip: Eskiden esnafın tattı ve ölçülerine bakan adam, (İhtisap memuru), bunların başlarına da (İhtisap ağası) denirdi.

(2) - Akça: Eskiden kullanılan ve bir paranın üçte biri değerin de olan ufak para, sikke puldur.

(3) - Dirhem: Eski okkanı n dört yüzde biri olan ağırlık ki 31 desigrama eşittir.

(4) - Okka: Eskiden kullanılan ve dört yüz dirhemden ibaret olan ağırlık ölçüsü ki, bin iki yüz seksen üç grama eşittir.

Samsun İstihlak Kooperatifinin Yazı Müsabakası Sonucu:

Kooperatif Postası
Karınca,
Temmuz 1946, Sayı: 115, S. 20-21.

KOOPERATİFÇİLİK İDEAL VE ZİHNİYETİ

Hüseyin TARIM'ER

Çalışmaları örnek İstihlâk Kooperatifleri arasında ve hatta başında bulunan Samsun İstihlak Kooperatifi hakkında 113 sayılı Karınca'da okuyucularımıza bilgi vermiş ve bu arada Kooperatifin Okul öğrencileri arasında tertip ettiği "Kooperatifçilik ideal ve zihniyetini" belirten bir Kompozisyon yazı müsabakası hakkındaki ilanını yayımlamıştık.

Bu müsabakada kazanacak öğrencilere verilmek üzere Türk Kooperatifçilik Derneğinde Kooperatifçilik hakkında dört kitap göndermiş bulunuyordu. Müsabaka sonunda birinciliği kazanan Samsun Ticaret Lisesi beşinci sınıf öğrencilerinden Hüseyin Tarım'erin yazısını aşağıda yayınlıyoruz. Genç Kooperatifçi Hüseyin Tarım'er ile Kooperatifin başarılı çalışmalarını, Yönetim kurulunu ve değerli başkanları M. Cura'yı candan kutlarız.

Rochdale'ciler, haftalıklarından (2 pences) biriktirerek 28 İngiliz lirası ile kooperatifin Dünya üzerinde ilk temelini attılar. 1844 yılında İngiltere'de Lancashire bölgesinde başlayan ve bütün dünyaya yayılan bu kitle faaliyeti, hileli ticarete karşı bir reaksiyondur.

Kooperatifçiliğin gayesi, eski zamanın efendilik ve kölelik mefhumlarını andıran bu günün patronluk ve işçilik mefhumlarından insanları kurtarmaktır. Kooperatifçilik, biriktirmekle sermaye yaratmak, sermayecinin ağır şartlarına boyun eğmemek, insanlar arasında rekabet yerine kardeşliği hâkim kılmak, elbirliği ile çalışarak mutavassıtların kazandıkları paraları dağıtmak, alış verişte aldanmamak ve aldatmamak, içtimai, fikri menfaatlere de yer vermek için karın yalnız maddi olmadığını anlatmak, hasılı ortakların seviyelerini yükselterek şahsi menfaatler yanında müşterek menfaatlere da yer vermektedir.

Kooperatifçilik siyasete karışmaz; o, yalnız, yoğaltanların ve tüketenlerin yani alıcıların (Müstehlikin) hakkını korur, Kooperatifçilik her yerde ve her devirde iktisadi ve içtimai rolünü başarı ile yapmış ve yapacaktır. Çünkü kooperatifçilik öyle ekonomik bir kurumdur ki ferde ve millete ayni derecede faydalıdır.

a) Çalışmada birlik ve beraberlik;

b) Dağıtma adalet;

e) Mübadelede doğruluk ve samimiyet; Kooperatifçilik bir kitle hareketidir. Birkaç kişinin teşebbüsü ile kurulup, oyların heves ve kudretlerinden başka bir temele istinat etmeyen teşekkül, hiç bir zaman kooperatif olamaz.

Kooperatifler ticaret kanunumuzda gösterdiği gibi sermaye şirketleri değildirler, insan birlikleridir. Bu birliklere esas, konan sermaye değil, ortağın benliğidir.

Ticaret kanunumuzda kooperatiflere ait 482, 483, 484. maddeler bu nevi telakkimizin birer ispatıdır. 483 öncü maddeye nazaran kooperatif şirketlerde bir hisse senedinin kıymeti beş liradan fazla olmaz. Ve 482 inci maddeye nazaran da bir ortağın 500 liradan fazla hisse sahibi olması memnudur.

Ve yine, 484 üncü maddeye göre hisse senetleri miktarı ne olursa olsun her ortağın bir rey hakkı vardır. Bu kayıtlar, diğer ticaret şirketlerinde bu şekilde olmadığına göre kanunun dahi kooperatif şirketlere sermaye şirketi değil, bir, şahıs şirketi nazariyle baktığı anlaşılır.

Hakiki kooperatifçilikte başkalarının nazarına geçinmek yoktur. Kooperatif şirketlerde fedakârlık lazımdır. Hakiki kooperatifçi, ortakları kardeş bilen, kooperatifi bir aile haline getirmeye çalışan, aldanmadan ve aldatmadan temiz iş gören, faydalı bir vatandaş, namuslu, çalışkan, fedakâr bir ortaktır. Belki bir amele, belki bir müstahsildir. Fakat o, beraberce, elbirliğiyle çalışan bir insandır. Bir kooperatife girmek ve çıkmak serbesttir. Fakat kooperatif, ortaklarına o kadar maddi ve manevi menfaatler temin etmelidir ki, kimse dışarıda kalmamağa mecbur olsun. Kooperatifler, ortaklarının ihtiyacı olan malları tedarik etmekle kalmaz, aynı zamanda onların sıhhi ve içtimai menfaatlerini de korumaya çalışır.

Kooperatif, halkı ezdirmez, soydurmaz, aldatmaz; bilâkis ilerletir ve yükseltir. Kooperatif; Çiftçiye kredi bulur, mahsulünü satar, alıcılara hilesiz ve ucuz mal bulur.

Kooperatif, müstahsil ve müstehliklerin kazancını ortakların içtimai ve iktisadi ihtiyaçlarına hasreden ve sadakat isteyen bir meslek, hür ve samimi olan vatandaşların meydana getirdiği bir topluluktur.

Bu günün iktisadi sistemine topluluk ve beraberlikle cevap veren kooperatifçilik, mevzu ve ideali itibariyle iktisadi ve içtimai bir mefhum, bir meslek, bir, zihniyet, ahlak ve terbiye veren mekteptir.

Kooperatif Postası
Karınca,
Ağustos 1946, Sayı: 116, S. 27-29.

MESKEN YOKSULLUĞUNDAN MESKEN İNŞASINA DOĞRU

Çeviren: Fethi FETİHÇI

(İsviçre Yapı ve Kereste İşçileri Gazetesi, Zürih)

Her türlü sosyal meselede muhtelif nevide güçlükler mevcuttur. Bu güçlüklerin bir kısmı meselenin maddi bakımdan karışık olmasından ileri gelir, diğerleri ise psikolojik - politik bakımdan mevcut güçlüklerdir. Bazen bunların birinci nevilerini, bazen da ikincisini atlatmak güç olur. Mesken ihtiyacı, hususi bir ihtiyaçtır. Buna da sebep böyle bir ihtiyacın ancak halkın bir kısmı tarafından hakikaten hissedilmiş olması keyfiyetidir. Eğer mühim bir iaşe vasıtasında azlık görülür, nüfus başına düşen ekmek miktarında veya patateste bir noksanlık baş gösterirse bütün bütün halk kitlesi müteessir olur; fakat mesken ihtiyacı baş gösterirse, o vakit, ekseriyeti teşkil eden bir kısım halk kitlesi, emin bir mesken sahibi olduğu için, bunu hissetmez. Bu sebepten halkı ve idare makamların' mesken ihtiyacının artmasına karşı vaktinde ciddi tedbirler almaya tahrik etmek ziyadesiyle güç bir iş olur.

Acaba mesken yokluğu neden ileri gelmektedir? Buna umumiyetle verilen cevap şudur:

Mesken inşasının mesken ihtiyacını daima karşılayamaması veya nadiren karşılaması, ihtiyaca göre değil, bilakis spekülasyon düşünceleri tesiri altında mesken inşa olunmaktadır: daima bu düşünce ile ve büyük kazançları elde etmek maksadıyla evler yapılmaktadır, ihtiyaç olsa da böyle

bir kazanç temin edilemediği takdirde hiç bir şey yapılmamaktadır. Toprağı, evleri, ikametgâhları sahiplerinin mümkün olduğu kadar ikametgâhlar fazla kazanç temin etmek istedikleri bir Ticaret esası olarak telakki etmek, rasyonel ve ahlaki olmayan bir şeydir. Mevcut ihtiyaçtan fazla mesken inşa etmek manasız bir harekettir ve çünkü bu mamuller uğruna pek çok para yatırılmaktadır ki kazanç temin etmedikleri takdirde büyük ziyanlara sebep olacak mahiyettedirler. Normalin fevkinde boş ev mevcut olmasından ileri gelen bu ziyanlar, emlak piyasasında buhranlara, yapı faaliyetlerinin durmasına ve bunun neticesi olan mesken yoksulluğuna sebep olmakta ve buna karşı mücadele için devlet tarafından, mesken inşasını canlandırmak maksadıyla ve iane suretiyle büyük masrafla yapmak lüzumu hâsıl olmaktadır.

Lüzumsuz mesken "imali" umum için, yani doğrudan doğruya alâkadar olanlar, kiracılar, kiralayanlar ve ev sahipleri için daima ziyan' mucip olacak bir iştir. Artık bu sahadaki görüşlerde ve tedbirlerde bir değişiklik olması zamanı gelmiş bulunmaktadır.

Biz, zikrolunan bu feci hallerin ikinci defa olarak tekerrürünü müşahede etmekteyiz. Birinci dünya harbinden sonra da mesken vaziyeti aynı idi. Bu meseleler hakkında iyi bir bilgisi olan devlet müşaviri Klöti'nin takriben bundan bir sene evvel söylediği gibi, o zamanlarda elde edilen tecrübelerden bir şey öğrenilmediği görülmektedir: başka türlü olsaydı, bu harbin sonunda ilk alâmetler baş gösterdiği vakit vaktinde tedbirler alınır ve pek büyük tasarruflar yapılmış olurdu.

Bu son bahardan beri işçilere iş bulmak yoluyla mesken inşası işlerini de üzerine almış olan federal askeri dairesi tarafından verilen raporda, mesken inşasıyla mesken ihtiyacı arasındaki münasebet hakkında şu enteresan rakamlar göze çarpmaktadır.

Mesken İhtiyacı	Mesken İnşası	Senesi
12460	10950	1939
13542	5990	1940
18305	5758	1941
17228	6682	1942
16150	7335	1943
12566	10345	1944

11500 12000 takriben 1945 Bu istatistiğe göre 1940 ile 1944 arasındaki dört senelik mesken inşa ve ihtiyacını bir arada toplarsak, ceman yekûn 25765 rakamını bulan mesken inşasına mukabil aynı müddet zarfında 65225 meskene ihtiyaç olduğu anlaşılır. Demek ki, yalnız bu dört yıl için 40 bin rakamını bulan bir mesken noksanlığı mevcuttur. Bu halen mevcut ihtiyaçla beraber sonradan karşılanması icap eden bir ihtiyaçtır. Mesken in şasiyle meşgul alan federal makamlar, son ve gelecek zamanlarda ancak yeni ihtiyaçları karşılamak için mesken inşasını eski ihtiyaçlar hakkında sonra bir karar verilecektir. Bunun neticesi otarakt ırki, mütehassısların fikrine göre, mesken piyasasında normal vaziyetin avdeti için boş ev mevcudu hemen hemen sıfıra düşmüştür, Normal vaziyette % 1,5 boş ev bulunması icap ederdi.

Volkswirtschaft dergisinin Nisan 1946 aile hem de yirmi senelik yapı istatistiği başlığı altında çıkan makale, yapı faaliyetinin geçirdiği safhalar hakkında daha iyi ve daha enteresan bir fikir verecek mahiyettedir. Orada müteaddit tablolar üzerinde 1926'dan 1945'e kadar, mevzuu bahis olan muhtelif amiller hakkında malumat vermektedir.

Bu istatistiğe göre yapılan mesken adedin deki farklar göze çarpmaktadır. 1932 senesinde bütün İsviçre'de 2000 den fazla nüfusu olan belediye mıntıkalarında 17861 mesken yapılmıştır ki, bu sayı bu son yirmi senenin en yüksek rakamını teşkil etmektedir, 1941 sene sinde en aşağı rakam olan 4664 sayısını bulmaktadır.

Demek bu son sene içinde yapılan mesken miktarı 1932 senesindekinin % 1.4'ünü bulmaktadır. Böyle bir farkın yemedik için ne gibi bir netice doğuracağı aşikârdır. Elde edilen istatistiklere göre bu yirmi sene zarfında ceman yekûn bir senede vasati olarak 10039 mesken yapılmıştır ki, bunun üçte biri Zürih ve diğer üçte biri de Bern, Bal, Waadt kantonlarına düşmektedir. 1000 nüfus başına bir senede yapılan ev adedi vasati olarak Baldeki 6,4 rakamı ile Innerhoden'deki 0,4 rakamı arasında değişmektedir. Yirmi sene zarfında yeni yapılan evlerin % 45,1'i, nüfusu 100 binden fazla olan büyük şehirlere, % 25,2'si, nüfusu 10 binden fazla olan şehirlere ve geride kalan % 24,7'si ise köylere isabet etmektedir.

Mesken inşasında en yüksek faaliyet 1928 ile 1934 senesi arasında olmuştur ki, bu senelerde daima ihtiyacın fevkinde evler yapılmıştır. Bundan sonra felâket baş göstermiştir. 1934 - 1936 arasında, senevî inşaat 15 binden hemen 5 bine düşmüş ve pek az farklarla da ima ihtiyaçtan aşağı bir seviyede kalmıştır.

Mesken inşası faaliyeti, Harbin başından beri yapı masraflarının artması yüzünden büyük bir darbeye uğramış oldu. Mesken inşası için hususi teşebbüslerde de bir emniyetsizlik husule gelmeğe başlamıştı, Çünkü artmış olan yapı masraflarına uygun bir kira bedelinin ileride, yapı levazımının ucuzladığı zamanlarda da elde edilip edilemeyeceği bir mesele olmuştu. Bunun neticesi olarak, federasyon, kantonlar ve belediyeler, bir müddet sonra, ianeleriyle bu işlere müdahale etmek mecburiyetinde kalmışlardı.

Bu yardımların gayesi, yalnız yapı faaliyetini canlandırmak değil, aynı zamanda kiraları da harpten evvelki seviyede tutmak olmuştu.

Burada biz, mesken inşası meselesinde ihmal olunan bir nokta ile karşılaşmaktayız ki, oda bu meselenin, federasyonlarca 1939'dan beri, umum ekonomi ve fiyat politikasına sıkı bir surette bağlı tutulması keyfiyetidir. Bu politikaya göre bilhassa fiyat ve maişet masrafları seviyesinin mümkün mertebe aşağı tutulması gayesi gözetilmekte ve kira bedelinin 1939'daki seviyesini muhafaza etmesi burada mühim bir rol oynamakta idi. kira bedeli, halkın büyük bir ekseriyetinin bütçesinde mühim bir mevki işgal ettiği için bunun da diğer maddelerdeki pahalılık derecesinde bir fiyat yükselişine maruz kalması, pahalılığı ziyadesiyle şiddetlendirmiş olurdu. Kiraların kontrol ve kiracıların himayesi suretiyle, kira bedellerinin 1939'dan beri ancak cüzi miktarda artırılması gayesi gözetilmiş ve bunda, pek büyük bir kısmı itibariyle, muvaffakiyette elde edilmiştir.

Buna mukabil, yapı masrafları mütemadiyen artarak 1946 iptidasında 165'i bulmuştur. Kira kontrolü ve kiracıların himayesi suretiyle takip olunan gayede daha ileri gidilmek istenildiği takdirde yapı masraflarının artmasının devlet yardımı ile kompanse edilmesi icap etmekte idi. 1945 yılının ortasına doğru Ta 30 - 35 yardım yapmak suretiyle bu gayeye adeta yaklaşılmış oldu. Fakat o vakitten beri yapı masrafları arttığı ve bugünkü yüksek Konjonktür devresinde 180'i bulduğu için takip olunan bu fiyat politikası tehlikeye sokulmuş oldu. Son aylarda yapılmış olan veya yapılmakta bulunan evler, bu sebepten eski kira bedellerinden dörtte bir fazla artış göstermektedirler.

Bu sebepten, kira bedellerinin kontrolü, kiracıların himayesi ve mesken inşası meseleleri birbirine bağlı bir bütünlük teşkil etmektedir.

Başka bir makalede, mesken inşasına yapılan devlet yardımından elde edilen tecrübelerden ve bilhassa kooperatif ev inşasından bahsederek ve mesken inşası politikasıyla bir politikanı n bir plan dairesinde idaresinin ileride nasıl bir manzara arz etmesi lazım geldiği hususunda bazı

mütalaalarda bulunacağız. (Dr. F. Wiesser)

Esas Olan Şey İhtiyaçtır

Kooperatif hareketinin meşhur önderlerinden olan Fransız Nasyonal Ekonomi Charle Gide vermiş olduğu konferansların birinde şu isabetli sözleri söylemiştir: "İnsanların her türlü mesleki faaliyetlerinin ilk önce, istihlak maksadıyla istihsalde bulunması suretiyle başladığı hakikati fikir sahibi olan herkesçe malumdur. İnsan, ancak açlığını teskin için ekmiş ve biçmiştir.

Kendi işinin mahsulünü satmak ve bu iş için sarf ettiği paradan daha fazlasını kazanmak düşüncesi insanlara daha sonra gelmiştir ve bu düşünce, nasıl doğduysa, öylece de ortadan kaybolabilir. İstikbal, maziye bir daha avdet edecektir".

1890 senesinde Berlin'de "Sosyal Mesele ve Onun Halli" adı altında neşrolunan ve 229 sahifeden ibaret bulunan eserde esasını da böyle bir fikir teşkil etmektedir. Eserin müellifi, Ernst Busch adında ticari bir memurdu ve yazdığı şeyler, yaşamış olduğu Rayn Vestefalya Endüstri mıntıkasında müşahede ettiği ekonomik münasebetlere istinat etmekte idi. Bu yazılar, o vakit pek az rağbet görmüştür.

Fakat birçok sosyalistlerin ve bilhassa kooperatif hareketleriyle meşgul olanlarının alakasını uyandırmıştır. Bu zikrolunan broşürde şunlar yazılmıştı: "Bütün kazanç faaliyetinin esasını müşteri teşkil etmektedir. İşçi israfta bulunmadıkça kapitalist müteşebbislerde fazla kazanç temin edemezler. Fakat müşteri bulundukça, istenildiği kadar kredi mevcuttur ve bu kredinin yardımıyla pek kısa bir zaman zarfında işçiyi çalıştırabilecek ve çalışmasının tam semeresini verecek işletme vasıtalarının temini mümkün olacaktır. İş adamlarının ticaret yoluyla kazanç temin etmelerine ne resmi ve nede tarihi bir hakları vardır. Esasen bu kazancın şimdiye kadar sahibi yoktu ve anım bu sahipsizliğinden iş adamları istifade ederek bütün tüccar sınıfı boyun etmeğe mecbur olacaktır...

İşçinin kendi dükkânı, istihsal kooperatifi, kendi fabrikası ve kapitalist istihsal şeklinin yıkılması demektir.

Müellifin, sosyal meselelerin hallini basit bir şekilde düşünmüş olsa bile, şüphesiz ki, fikirlerinde hakkı vardır. Fakat müstehlik hakkında düşündüğü şeyler, bizde İsviçre'de ve başka memleketlerde istihlâk kooperatiflerinin kurulmasına esas olan düşüncelerin aynıdır. Çalışan halkın satın alma kabiliyetini bir araya toplamak suretiyle müşterek bir iktisat sistemine yolu açmak düşüncesi senelerden beri müstehliklerin kooperatif hareketlerini tarafından ele alınmış bulunmaktadır. Bunlar, ekonomide esas olan ve insaniyet tarihinin tâ başından beri ehemmiyetini göstermiş olan ihtiyaç, yani insanların İstihlaki meselesinin yine eski mevkiini elde etmesi için elden geleni yapacaklardır.

Bunun nasıl yapılacağını Gide, yıllarca evvel söylemiştir: yapılacak şey, cesim kapitalist organizasyonların, umumi ve daimi menfaatleri monopollerin müdahalelerine karşı müdafaa edecek kooperatif organizasyonlarıyla karşılamaktadır. Bunların, sosyal vazifelerini ifa edebilmeleri için, onlara gayenin ehemmiyetine uygun bir vüsat vermeleri kâfidir. İstihlak kooperatiflerimiz zamanımızın en zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar, bunlar olmasaydı, icat edilmeleri lazımdı. İstihlak kooperatiflerine, tabii bir tekâmülün mahsulü, bağıran ve acıkan çocuğun ana memesinde süt yaratması gibi, tabiatın istediği bir anda meydana çıkan bir sevkıtabii nazariyle bakmak icap eder.

Kooperatif Postası
Karınca,
Ekim 1946, Sayı: 118, S. 33-34.

MESKEN YOKLUĞUNDAN MESKEN İNŞASINA DOĞRU II

Çeviren: Fethi Fetihli

(Gesaen sehaftliehes volksblall, 15.06.1946)

Sosyal Mesken İnşasının Tehlikeye Düşmesi:

1941 yılında ilk defa olmak üzere, Federal Meclisi 13 şehrin yaptığı müracaat üzerine, mesken inşasının devletçe ilerletilmesi işiyle meşgul olmağa başlamış ve 1942 Temmuzunda ilk defa olarak Federal Meclisi, mesken inşası için devletçe tahsisat konulmasına karar vermiştir. Bütün bu hareketlere saik olan şey, Yapı masraflarındaki pahalılığın tavzin edilmesi düşüncesi idi. 1942 yılından itibaren Federasyon, amme hizmetinde bulunan mesken Kooperatiflerine yapı masrafının (Arazi masrafı hariç olmak üzere) % 10'u nispetinde bir tahsisat vermiştir; hususi yapı teşebbüsleri 1945 sonbaharına kadar Federasyondan % 5 nispetinde bir yardım görüyorlardı. Yapılan bu yardımlara da, kantonların ve belediyelerin de aynı nispette iştirak etmeleri şart konulmuştu. 1941'den 1942'ye kadar yapı masrafları endeksi takriben 130'u bulmuştu. (1939'da 100) Yapılan % 20 yardımla yapı masraflarının yükselmesi az çok telafi edilmiş oldu. 1943'le 1944 arasında yapı masrafları 150 ve sonra, 1945 e kadar 165 e çıkınca o vakit kantonlar ve belediyeler yardımlarını artırdılar. Federasyon ise yaptığı % 10 ve dolayısıyla 5 nispetinde kaldı 1945 iptidasına kadar Basel kantonu (federasyon yardımı da dâhil olmak üzere) % 35 nispetinde bir yardımda bulunmuş ve bu suretle % 50'yi bulan yapı pahalılığı telafi edilmiştir. Fakat başka şehirlerde % 20 ile 30 arasında değişmek üzere daha az yardımda bulunabilmiştir. Bilhassa yapıcılıkta son aylarda kendisini gösteren şiddetli faaliyetin tesiri altında yapı masrafları endeksi 1946 yılının başından bu mayısın sonuna kadar 165'den 180'e çıkmıştır.

Mesken inşası sahasında bu müddet zarfında devletçe yapılan yardımlar hakkında umumiyetle şu noktanın tespiti lâzımdır ki yapı masraflarını, devletçe münasip bir yardımla kompanse etmek düşüncesi ancak kifayetsiz bir derecede tahakkuk ettirilebilmiştir, Bilhassa son yıl içinde, yapılan bu yardımlar, süratle yükselmekte olan yapı masraflarıyla adım atamamıştır. Bunun neticesi olarak, yapılan yeni evlerin kira bedellerini arttırmak mecburiyeti hâsıl olmuştur.

Bundan başka, devletin mali vaziyetini nazarı itibara alarak, kantonlarda ve şehirlerde hatta bu mali yardımın azaltılması temayülü de buna inzimam etmiştir. 1945 yılı sonuna kadar yalnız Basel şehri kantonu, mesken inşası için ceman yekûn 20 milyon Franktan fazla mali yardımda bulunmuştur ki nispeten böyle bir küçük kanton için yüksek bir meblağdır. Bu yılın şubat ayında tanzim olunan Basel şehri mesken inşası projesinde, bu sebepten, mali yardım nispeti % 35'den vasati % 20'ye indirilmiştir, (federasyon yardımı da bunda dahil olmak üzere). Bunun tesiriyle bugün devlet yardımıyla yapılan 3 odalı bir ev için iki üç sene evvel yardımla yapılan aynı derecede 3 odalı evden takriben 20 frank fazla bir kira bedeli istemek mecburiyeti hâsıl olmuştur. Başka bir cihetten de, maatteessüf geriye doğru bir inkişaf baş göstermektedir. Federasyonun 1942 senesinde Mesken inşasında kooperatif faaliyeti esas itibariyle arzuya şayan bularak daha yüksek bir mali yardım tahsis etmesi gerçi takdire layıktır. Fakat 1945 Ekim ayında federasyonun mesken inşası meselesini iş bulma işiyle birleştirerek bunu askeri daireye havale etmesiyle Kooperatif mesken inşası için gösterilen bu tercih ortadan kalkmış oldu. O vakitten beri kooperatifler de hususi müteşebbisler gibi % 10 nispetinde yardım görmektedirler.

Mesken inşasının inkişaf' için devletçe yapılan mali yardımdan başka imkânlar mevcuttur ki,

bunlardan birçok yerlerde pek az istifade olunmaktadır. Burada her şeyden evvel arsa fiyatı meselesi vardır, Bilhassa iskân Kooperatifleri devlet mülkü olan arazide ev yapmayı tercih etmekte ve kira bedelinin miktarı çok defa, belediyenin bu araziyi müsait bir fiyatla verip vermeyeceği keyfiyetine bağlı bulunmaktadır. Bundan başka birçok şehirler ve bilhassa Zurich, Wintertuhr ve daha az nispette Basel ve Bern şehirleri, faizsiz ikrazatta veya fevkalade mali yardımlarda bulunmuşlar ve buna karşı mesken kooperatifleri, mesela çok çocuklu aileleri tercih etmek şeklinde, taahhüdata girişmişlerdir. Hatta bozan devlet veya kanton, pek az bir faiz mukabilinde ikinci ve üçüncü İpoteğe de müsaade etmiştir. Kira bedelini düşürmek için fikrimce, bilhassa bu sahada daha fazla işler yapılabilirdi. Dört odalı ve küçük bir bahçeli basit bir aile evinin kirası, eğer ikinci ipoteğin faizi % 4'den ikiye indirilmiş olsaydı senede 150-200 frank kadar daha azaltılmış olurdu.

Bütün bu sebeplerden şimdiye kadar devletçe mesken inşası için yapılan yardımlardan fikrimce, teessüfe şayan şöyle bir netice çıkmaktadır Yapılan bu mali yardımlara rağmen yeni yapılan evlerin kira bedelleri, çalışan halk tabakasının mühim bir kısmı için mevzubahis olamayacak derecede yüksek kalmıştır. Artan yapı masraflarının mali yardımlarla az çok tevzi edildiği 1943 ve 1944 yıllarında, Basel'de dört odalı ve takriben 200 metre murabbaı genişliğinde bir bahçeli aile evi, 97-115 franka kiralanabiliyordu ki, bu da devletçe yapılan % 45 nispetinde bir yardım sayesinde mümkün olmuştur.

Bir zile için yapılan bu ev kolonisinin üçte biri üç veya daha fazla çocuğu olan ailelere kiralanmak mecburiyetinde idi.

Munzam yardımlar ve hususi şartlar olmaksızın kooperatif aile evlerinde daha şimdiden daha yüksek paralar istenmektedir. Basel de bu gün normal mali yardım görmüş olan üç odalı bir aile evi için ayda 115-125 frank kira istemek mecburiyeti hâsıl olmuştur ki, bu birçok işçilerin, tahammül edemeyecekleri bir miktardır. Fazla iş gördürme usulünün son geçirdiği safhaların tesiriyle ve yapı masraflarının yükselmesi suretiyle, Sosyal mesken inşası gayesinden uzaklaşılmış ve hatta bu, imkânsız kılınmış oldu. Bugünkü yapı masraflarının artmasını tavzin etmek ve 1939'daki kira bedelini aşmamak için % 60 nispetinde yardım yapılmasını icap etmektedir. Teessüfe şayan bu vaziyetten kurtulmak için Ocak 1946 sonunda İsviçre İşçiler Derneği, İsviçre Sosyal Demokrat Partisi, İsviçre Kiracılar Birliği ve İsviçre İskan Derneği, Federal Meclisine müştereken istida vererek sosyal mesken inşası hususunda takibi icap eden yolları göstermişlerdir.

Federasyon bu gün, muayyen şartlar altında. Sosyal mesken inşası için % 15 nispetinde yardım yapmaktadır. Kantonlarla belediyeler tereddütle bile olsa bu misale göre hareket etmektedirler Biz bu istidada istenilen şeyler hakkında üçüncü ve sonuncu makalemizde malumat vereceğiz.

Mesken inşası için şimdiye kadar yapılan mali yardımlardan elde edilen boşa gitmez bir tecrübeyi burada zikretmek isteriz:

Senelerden beri her yerde ve pek çok defa haklı olarak yardım taleplerinin ve projelerin Devlet Makamatı tarafından, vakit sarfiyatına sebep olan kırtasiyecilik muamelesine maruz kalmalarından şikâyet olunmaktadır.

Bu hal bir çok resmi dairelerin kafi derecede tecrübe sahibi olmadıklarını ve onların, ihtisas erbabının ve bilhassa kooperatif mesken inşasında vukufu olan kimselerin fikirler ne ve beraber çalışmalarına lüzum kalmaksızın bu işi başarabileceklerini zannettiklerini göstermektedir. Hoş olmayan bu haller, kooperatif merkez bankasının yıllık raporunda direktör Doktor II. Küng tarafından bütün açıklığı ve ihtiraz götürmez bir şekilde tenkit edilmiştir. Birçok memleketlerde elde edilen bu tecrübeler mesken inşasının inkişafının pek güç bir mesele olduğunu ve kırtasiyecilikle hal olunamayacağını göstermiştir. Kooperatif fikirlerinin bilhassa tahakkuk edeceği bir saha varsa oda işte burasıdır.

Mesken inşası için devletçe yapılan yardımlardan şimdiye kadar elde edilen tecrübelere göre böylece pek noksan bir şekilde işaret ettikten sonra, son bir makalemizde de, ileride yapılması icap eden şeyler hakkında malumat vermeğe çalışacağız.

Kooperatif Postası
Karınca,
Ekim 1946, Sayı: 118, S. 43-44.

TAN YILDIZI

Yazan: Turgut AKKAŞ

Balkan harbinin ümid kıran günlerini, lise sınavlarında geçirdim. Orta Anadolu'nun bir kaç küçük şehrinden başka bir yer görmemiştim Bilgisi ve görgüsü dar bir Anadolu çocuğunun kalbinde bu yıkılışın açtığı yaraları, bugün bile tüylerini ürpererek hatırlarım.

Sınıfımızdaki birkaç azınlık çocuğunun, bizim gazetelerde daha evvel, verdikleri acı haberleri bir birimize anlatarak kuytu köşelerde gözyaşı dökerdik.

Meşrutiyet inkılâbının aşıladığı taze heyecanların; verdiği bir fırtına önlerinde kırılan filizlere benziyordu. Ağırlıyorduk. Fakat bu yaşların kaynağı aciz pınar değildi. Yüreklerimizi isyan duyguları bunaltı yordu. Yirmi kadar arkadaş gönüllü yazılmağa gittik. Yaşlı bir zat, arkamızı okşadı, derslerinize çalışan, yarın bu memleketi sizler kurarak ve kurtaracaksınız yollu sözlerle bizi kandırdı ve nöbetçi öğretmene teslim etti.

Aynı gün akşamı bize sırıta, sırıta; Selanik'in düştüğünü haber veren Burdurlu bir yabancı çocuğunu; kanlar içinde bırakıncaya kadar tekmelerimiz altında ezdik. İşte bizim nesil, Fransa büyük ihtilâlını Avrupa reform ve Rönesans'ını böyle bir duygunun ateşi ile okudu. İşte o günden beri bütün milleti beraberce kavrayacak, bütün ruhları birden", kanatlandıracak bir kalkınma atışının rüyalarına gözlerimizi dikmiş bulunuyoruz.

Meşrutiyet devrinin sersemletici şartları bu ümitleri kıracağı yerde, sinirlerimizi çelik zemberekler gibi daha fazla gerdi. Ellerimizden silahlarımız alındığı halde, milli harekâtta müstevlilerin üzerine hiddetle atıldık. Tıpkı onlara mektepte Burdurlu yabancı çocuğuna saldırdığımız zamanki ruhla ayaklarımızın altında tekmeledik. Cumhuriyet devrimini bu ruhla yaptık ve bu ruhla çalışmakta devam ediyoruz.

Fakat yüzlerce, yıl midesinden ve şehvetinden başka Tanrı tanımayan başların idaresinde gerileşen, fakirleşen bir yurdu, bir günde cennet yapmak için Musa'nın asasını arayacak kadar dar görüşlü değiliz. Uzun müddet, sabırla, inatla çetin bir yolda yürümeğe mecbur olduğumuzu biliyoruz.

Birçokları şimdiye kadar yapılanları küçümsüyorlar. Parmaklarını en zayıf taraflarımıza çevirerek bizimle alay etmek istiyorlar, Bu adamlar, milli harekât zamanı da aynı fikirleri ortaya atmışlardı. Sanki dünya söz birliği etmiş "hasta adamın" yere devrilmesi ve can çekiştirmesi ile alay ediyordu.

Atatürk büyük nutkunda anlatıyor: Liman Von Sanders Paşa bir gün, Anadolu'dan gelen perişan ikmal kıtalarını teftiş ederken bir zavallı Mehmetçiğin yakasını kavrayarak Bu askerlerle mi harp edeceğiz demiş ve zavallı Mehmetçik bu küçük sarsındı ile dermansız yere devrilmişti.

Türk'ün iç cevherini bilen Atatürk; derhal sıtmadan iskelet haline gelen bu zavallının başucuna giderek kulağına Liman Von Sanders'ın ümitsiz hükmünü fısıldamış. Ne dersin Mehmet? O

kendine mahsus saf ve Çetin tavrıyla ayni tecrübeyi bir daha yapsın da görsün demiş.

Kendine güvenen Alman paşa, bu sefer daha kuvvetle Mehmedin yakasına yapışarak onu yere devirmeyi tecrübe etmiş. Fakat bu arslan yavrusunun silkinmesi ile yere yıkılması kendisi olmuş. Ve tam Liman paşa yerde iken Atatürk onun:

- Bu askerle mi harp edeceğiz sorgusu sorgusuna cevap vermiş:

- Evet, bu askerle harp edeceğiz. Dahiler; mucize yaratan birer Peygamber değillerdi. Onlar; mevcut şartları ve imkânları herkesten evvel kavrayan ve onların imanlarına ayak uydurmasını bilenlerdir.

Ebedi şef Atatürk; bu muzafferiyete eren en bahtiyar Türklerden birisi idi. Türk milletinin yukarıda açığa vurulan bu iç kabiliyetini ilk kavrayanlardan biri olduğu için, Milli Şef İnönü'yü bir yaprak gibi başlarımızın üstünde tutuyoruz.

Türk inkılâbını Deli Petro'nun inkılâbına benzeterek yalnız Atatürk'e mal etmek isteyenleri kendisi bütün hayatında nefretle reddetti. Onunla beraber yürüyen Milli Şef, aramızdan çıkan temiz yürekli bir halk çocuğu neşesiyle büyük davanın bayraktarlığını yaparken, bütün kudretini milli şuur ve iradeden almağa dikkat etmektedir.

Otuz kırk bin köyümüzün harap manzarasıyla, üstümüzün başımızın perişanlığıyla ahlaki sefaletlerimizle velhasıl düzeltmeğe vakit bulamadığımız taraflarımızla alay ederler ve bizi bir kere daha yesin uçurumuna sürüklemeğe yeltenenler; biraz da gözlerimize, biraz da ruhlarımıza baksalar; artık bizi tuttuğumuz yoldan çevirmenin imkânı olmadığını göreceklerdir.

Bütün Türkiye ayni inançların ateşiyle her gün daha fazla ileriye atılıyordu. Büyük yarının doğum sancılara içinde kıvranıyoruz. Evet, belki birçok peri şan taraflarımız var, belki birçok ıstıraplar çekiyoruz. Fakat bir anne saadetiyle, yeni doğmakta olan yârinki mesut Türkiye'nin hayali bize çekilen her sıkıntıya unutturuyor.

Geçenlerde kötümser duyguların altında hem kendimi harap eden hem de etrafına yeis saçan bir arkadaşla konuşuyordum. Memleket işlerini günlük olayları merhametsiz bir şekilde tenkit etti. Adeta ben de sarsıldım. İçten geldiğine şüphe etmediğim bu duygular karşısında, onu yola getirecek bir şeyler bulup söylenmeden yanından ayrıldım. Bu aczimden dolayı günlerce içimi kurt yedi.

Bir kaç gün sonra birleştiğimiz başka bir dostum bana Van'da çıkmakta olan gazetenin birkaç nüshasını getirmiş ve talebesinden birisinin yazıları üzerine dikkati çekmişti. Bu arkadaşımla ayrıldıktan sonra bunlardan bir nüshasına şöyle bir göz atmak istedim. Gece yarısı olduğu için bunları da ha müsait bir zamanda okumak' düşünüyorum. Fakat okumağa başlayınca, bunları elimden bırakamadım. Sabahın dördüne kadar sevincimden gözlerime uyku girmedi.

Van gibi vatanının en uzak köşesinde de, inkılâbımızın şuurlu nabzı atıyordu. Mahmud Gündüz, Hikmet Şimşek, Sırlıoğlu, Ziya Akkaya, Ragıp Şevki Yeşim, Ayhan, Cemal Yüksel, Lütfi Arif Genber gibi her biri insana yeni ümitler aşılayan, yazıcıların diğer arkadaşlarıyla beraber vatanın doğusunda nasıl bir aşkla çalıştıklarını benim kötümser arkadaşa göstermek iştiyakıyla çarpındım ve o gün sabah erken bu arzumu yerine getirdim. Gazeteleri önüne atarak:

- Bak bak vatanın en uzak köşelerinde bile inkılâbın ateşli şuuru yanmaktadır. Hele ona bir kaç parça okuduğum zaman yüzünde mesut bir gülümseme çiçeklendi ve hayretle açılan gözlerini üzerime dikecek;

- Yahu haberimiz olmadan Vatanın şarkında yeni bir "Tanrı yıldızı" doğuyor diye söylendi.